

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG GAZDASÁGI KÜZDELMEI.

1918---1927.

A Z 1918 évi imperiumváltozás nemcsak politikai, hanem egyben igen jelentős gazdasági helyzetváltozást hozott magával az erdélyi magyarságra nézve. Politikai uralomra jutott 1918-ban a kormányzótanács megalakulásával az erdélyi románság, mely addig csak egyes egyéneiben volt részese e politikai hatalomnak, de szervezett egységében azt még eddig nem gyakorolta. Egészen természetes, hogy az erdélyi románság a politikai uralom elérésével igyekezett uralmát gazdaságilag is megalapozni. S e célja megvalósítására annál nagyobb mohósággal törekedett, minél távolabb állónak érezte magát addig a politikai és gazdasági befolyástól.

Az első lépés volt az erdélyi románság gazdasági uralmának megalapozására az agrárreform proklamálása, melyet első alakjában még a kizárólag forradalmi alapon szervezett, úgynevezett „Nagy Nemzeti Tanács^{4*}” szavazott meg, amely azután királyi törvényrendelet formájában újjáalakította Erdély egész mezőgazdasági térképét. Ez az első törvényrendelet a végleges agrárreformmal szemben még aránylag mérsékeltnek mondható. A kisajátítás alá nem eső minimumot 500 holdban s bizonyos esetekben is legalább 200 holdban állapította meg s a 200—500 hold közötti kisajátítások esetén természetbeni kártalanítást helyezett kilátásba, másfelől pedig a kisajátítást csakis az erdélyi román nép földigényének kielégítése céljából mondta ki, vagyis kizárólag azért, hogy a földtelenekeket kis parasztbirtokhoz juttassa s az egyes községeknek legelő- és erdőszükségletét kielégítse.

Az erdélyi románságnak az agrárpolitika terén való előtörésével párhuzamosan igyekezett a már nagyszabedű kormányzótanács megteremtteni az erdélyi románság pénzügyi, ipari és kereskedelmi téren való érvényesülését, sőt uralmának előfeltételeit.

Az Albina mellett, mely már a magyar imperium ideje alatt is gerince volt az erdélyi románság gazdasági életének, még 1919-ben megalkották, akkor igen jelentős alaptőkével, az agrárreform lebonyolítása céljából a Banca Agrárát, melyből nagy mezőgazdasági hitelintézetet akartak kifejleszteni és az erdélyi román kisgazdatársadalom pénzügyi szervezetének alapját akarták ezzel megvetni.

Párhuzamosan egyidejűleg megalakult százmillió korona alaptőkével a Banca Centrala pentru Industrie si Comert, melynek viszont az lett volna a feladata, hogy tömörítse az erdélyi románság akkor még csak csirájában lévő ipari és kereskedelmi erőit s ezeket a kormányhatalom intenzív támogatásával erőteljesen kifejlessze.

Az erdélyi magyarság tehát a román imperium ezen első korszakában a vele együttélő erdélyi románságnak nagy gazdasági előtörésével találta magát szemben, melyet az államhatalom az akkori forradalmi időkben rendelkezésére álló és majdnem korlátlanul tekinthető erejével a legmesszebbmenően támogatott s melynek hódítása éppen ezért, aránylag igen könnyű, sőt bizonyos fokig érthető és természetszerű volt. Fokozta ezt az aléltáság, mely megülte a háborúban kimerült erdélyi magyar társadalmat és jelentősen lecsökkentette ellenállóképességét. Ez az ellenállóképesség amúgy sem volt túlerős. Már a magyar imperium idején is aggasztó hangok figyelmeztettek az erdélyi magyarság gazdasági legyöngyülésére, sürgetve ennek érdekében a magyar államhatalom intenzív támogatását. E támogatás, ha nem is a kívánt mértékben, de bizonyos fokig két-

ségtelenül megvolt s így kettős csapás volt az erdélyi magyarságra nézve, a bekövetkezett imperiumváltozás, mely nemcsak megfosztotta őt az államhatalom addig élvezett gazdasági támogatásától, hanem most már egyenesen szembehelyezte az új államhatalom gazdaságpolitikai törekvéseivel.

A kormányzótanács feloszlata s különösen a Vajda-kormánynak 1921-ben bekövetkezett bukása nemcsak az erdélyi magyarság, hanem egész Erdély gazdasági életére nézve is gyökeres rendszerváltozást hozott magával.

Az első Averescu-kormány, majd az ezt követően uralomra került párt Bukarestbe koncentráta az egész országnak politikai, közigazgatási, igazságszolgáltatási és tanügyi vezetését, annak legmesszebbmenő és legkisebb részletéig. Ezzel kapcsolatban és párhuzamosan megindult a gazdasági erőknél ugyancsak Bukarestbe való koncentrálása és Bukarestből való irányítása, kizárólag az ott uralkodó szempontok s az ott érvényesülő gazdasági erők fék- és korlátnélküli befolyásolása mellett.

Az első Averescu-kormány által 1921-ben átszövegezett s a liberálisok által 1923-ban végleges formájába Öntött agrárreform már messze túhnent a kormányzótanács által megállapított kereteken. A kisajátítandó minimumot jelentősen lejjebb szállították és a régi királyságban megállapított területnél jóval kisebbre szabták. Ugyancsak jelentékenyen kedvezőtlenebb lett a kisajátítási vételár is. E mellett az új agrártörvény elvi szempontból is jelentős változást hozott, mert már nemcsak a nép földszükségletének kielégítésére mondta ki a kisajátítást, hanem felállította elvként és könyörtelen ridegséggel keresztülvitte a gyakorlatban a megállapított minimumon felüli területnek az állam javára való kisajátítását, minek az lett a közvetlen gyakorlati következménye, hogy százezer holdakat vettek el ott is, hol ezeket senki sem igényelte s ezekre senkinek sem volt szüksége s másfelől a kisajátított területek jelentős részét nem osztották ki a népnek, hanem állami rezervállak tartották fenn, melyet azután a túlnyomóan regáti elemekből rekrutált gazdasági tanácsosok, consilierék és agronomok kezeltek kiskirályokként.

Ezzel egyidejűleg a régi királyság gazdasági erőtényezői megindították a harcot az erdélyi románságnak még csak csirájában lévő pénzügyi, ipari és kereskedelmi szervezetei ellen is.

Az erdélyi románság által lelkesedéssel megalkotott Banca Agrárától megvonták a kisajátítás lebonyolítása céljára adott privilégiumot s az erdélyi román nép gazdasági szervezését a Bukarestben működő Banca Poporala és Centrala Cooperativelor kezére igyekeztek átjatszni. A Banca Agrara rövidesen kisebb jelentőségű vidéki pénzintézeté fejlődött vissza, éppúgy, mint az erdélyi románság ipari és kereskedelmi megszervezésének rendeltetésével alakult Banca Centrala, mely két intézet visszafejlődéséhez jelentékeny mértékben hozzájárult az a körülmény, hogy az alapítás idején még jelentős összeget reprezentáló saját tőkék a pénz értékének folytonos csökkenése következtében nagyon összezsugorodtak.

A bukaresti nagybankok sorra nyitották meg fiókjaikat Erdély főbb városaiban s e bukaresti fiókok teljes sikerrel vették fel a versenyt a Banca Centrala fiókhálózatával s csak a jól megalapozott Albina tudta velük szemben — bizonyos mértékben legalább — régi pozícióját megtartani.

A vámhatárok felállítására következőben az imperiumváltozás első éveiben szép fejlődésnek indult az erdélyi ipar, melybe az erdélyi románság a Banca Centrala és a Banca Agrara útján igyekezett bekapcsolódni. E fejlődő ipar felkeltette a regáti gazdasági körök érdeklődését s ezek most már a szervezett központi államhatalom teljes támogatásával s az erdélyi románság érdekeivel szemben is, igyekeztek az erdélyi ipart és kereskedelmet bevonni a saját érdekkörükbe.

A vállalatok nacionalizálásának jelszavával indult meg a küzdelem, mely az erdélyi román gazdasági tényezők lehető háttérbe szorításával igyekezett a túlnyomóan kisebbségi kézben lévő ipari, kereskedelmi és pénzügyi vállalatokat a saját befolyása alá hajtani. E vállalatok az első időkben aránylag csekély ellenállást fejtettek ki a regáti gazdasági körök e törekvéseivel szemben, sőt bizonyos fokú készség nyilvánult meg bennük a Bukaresttel való kapcsolatok felvételére és megerősítésére, mert ettől reméltek egyfelől védelmet az eddig őket az erdélyi románság vezetői részéről ért nyomással szemben, másfelől pedig támaszt a folyton erősödő politikai beavatkozásokkal szemben s a mind nehezebbé váló gazdasági körülmények között anyagi támogatást. E feltevésekben a vállalatok majdnem kivétel nélkül csalódnak voltak kénytelenek. Jelentős részük utóbb likvidálta Bukaresttel létesített kapcsolatait. Egyrésztük egyenesen belepusztult, másik részük ma is nyög alatta s csak igen csekély azoknak a száma, melyek megtalálták számításait.

Az erdélyi magyarság gazdasági erőtényezői, melyek eddig a velük együtt élő erdélyi románok mohó előretörésével küzdöttek, most ezekkel együtt szemben találták magukat a gazdasági élet minden terén egy szívós és következetes központosító tendenciával, s ezért védekezésük irányát is most már teljesen meg kellett fordítaniok.

Ez az irányváltás nem ment könnyen és gyorsan. Az erdélyi magyar földbirtokos, kisgazda, iparos és kereskedő, a magyar jellegű erdélyi pénzintézet, ipari és kereskedelmi vállalat a múltban nem volt ránevelve arra, hogy a saját lábán megálljon s főként nem volt hozzá szokva ahhoz, hogy tartósan nélkülözze az államhatalom napsütésének melegét. Különböző s többé-kevésbé megghiúsult kísérletek történtek az egyes gazdasági ágazatokban annak érdekében, hogy az államhatalom jóindulatát s támogatását maguk számára továbbra is megszerezzék és biztosítsák. Az ipari és kereskedői szervezetek igyekeztek bekapcsolódni a régi királyság hasonló jellegű alakulataiba. Az Erdélyi Gazdasági Egylet megpróbálta felvenni az összeköttetést a régi királyság gazdasági szervezettel. Ezek a kísérletek azonban csak egyetlenegy gazdasági ágazatban, a gyáripárterén vezettek sikerre. A Gyáripárosok Országos Szövetségében tényleg sikerült megalkotni egy olyan szervezetet, mely súlya és jelentősége szerinti befolyást juttatott az erdélyi gyáripárnak s annak érdekeit ténylegesen képviselte, védelmezte és előmozdította. Hogy a kísérlet ebben az egyetlen esetben sikerült, annak a gyáripár jellegével járó magasabb intelligencia és fejlett alkalmazkodási képesség mellett főoka abban rejlik, hogy egyfelől az erdélyi gyáripár majdnem kizárólag kisebbségi kézben van ma is, másfelől, hogy a régi királyság gyáripára semmilyen vonatkozásban sem képviselt nagyobb erőt az erdélyinél s így ebben a gazdasági ágazatban a régi királyság túlnyomó befolyása nem érvényesült az erdélyi érdekeket teljesen háttérbe szorító mértékben.

Az összes többi ágazatokban ma is még megoldatlan a probléma. Odáig azonban már mindenütt eljutottunk, hogy külön erdélyi szervezet megalkotását az összes gazdasági ágazatok elkerülhetlen szükségként ismerték fel. E felismerés hatása alatt alakult meg 1926-ban Arad székhellyel az erdélyi Ipartestületek Országos Szövetsége s az 1927 évben Nagyvárad székhellyel a Kereskedői Társulatok Országos Szövetsége. E szervezeteknek a fennálló országos jellegű szervezetekkel való mikénti együttműködése azonban ma még éppoly megoldatlan probléma, amint megoldásra vár ezeken belül — már csak az ügykezelési nyelvre való tekintettel is — a három erdélyi nemzetiség megfelelő érvényesülésének mikénti szabályozása.

A fejlődés vonala idáig világosan mutatja Erdélynek önálló szervez-

kedését a gazdasági élet minden terén a régi királyság központosító törekvéseivel szemben. Hogy e differenciálódás folytatódni fog-e, s kénytelenek lesznek-e az erdélyi kisebbségek az általános erdélyi szervezeteket, legalább is adminisztratív tekintetben, nemzetiségekként is tovább tagolni, az teljesen az erdélyi románság további magatartásától függ. Ha kellő mértékben kiábrándítóan hatott rájuk a régi királyság gazdasági tényezőinek erdélyellenes eddigi irányzata s ha letudják vonni ebből azt a konzekvenciát, hogy a gazdasági élet nem tűri meg az egyik résznek a másik által előnyökben való részesítését — politikai, sőt sovinszta szempontok szerint, úgy bizonyára sima és könnyű lesz az összes erdélyi gazdasági tényezők harmonikus együttműködése. Ellenkező esetben a megindult differenciálódási folyamat feltartóztathatlanul kénytelen tovább haladni addig, míg teljesen azonos érdekű és azonos törekvésű társadalmi réteget tud kebelében tömöríteni.

GYÁRFÁS ELEMÉR.